Інформаційна довідка щодо функціонування енергетичних співтовариств (спільнот) у державах-членах ЄС як чинника розвитку генерації з відновлюваних джерел енергії*

Анотація. *В Інформаційній довідці містяться результати аналізу досвіду Австрії, Німеччини та Польщі щодо створення та функціонування енергетичних спільнот у контексті впровадження енергетичної політики ЄС, визначеної в Четвертому Енергетичному пакеті «Чиста енергія для всіх європейців». Розглянуто регулювання такої форми організації малих виробників енергії, як енергетичні спільноти, та перспективи запровадження аналогічних форм для розвитку енергетики з відновлюваних джерел енергії в Україні.*

Ключові слова: *відновлювані джерела енергії, генерація, енергетичні спільноти, оператори розподілу, інтелектуальні лічильники.*

Вступ.

Військові дії в Україні спричинили руйнування енергетики та призвели до недостатності генеруючих потужностей. Для уникнення дефіциту електрики протягом дії воєнного стану та після його завершення уявляється доцільним максимально швидке нарощування потужностей відновлюваних джерел енергії (далі – ВДЕ). Велика та середня генерації з ВДЕ працюють в єдиній енергосистемі країни, тому й постраждали разом з усією системою[1]. Децентралізована мала (розподілена) генерація незначною мірою впливає на загальнодержавну енергосистему, а тому становить менший інтерес для атак агресора. Однак саме такі нові об'єкти будуються швидше, потребують менших витрат, а отже – привабливіші для індивідуальних споживачів / виробників і сприяють самозабезпеченню. Об'єднання малих виробників електроенергії з ВДЕ в енергетичні спільноти уявляється одним із найбільш ефективних шляхів для залучення громадян та приватних інвестицій у самозабезпечення енергією протягом дії воєнного стану та в повоєнний період. Об'єднання власників малих генерацій з ВДЕ у такі спільноти може вирішити проблему локального енергозабезпечення там, де традиційне енергопостачання зруйновано або пошкоджено.

Слід зазначити, що енергетична політика ЄС спонукає держави-члени до створення та розповсюдження енергетичних спільнот. «Енергетичні спільноти громадян» та «спільноти виробників енергії з ВДЕ» передбачено Четвертим Енергетичним пакетом «Чиста енергія для всіх європейців» (2019 рік)[2]. Директива 2018/2001/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 11 грудня 2018 року про сприяння використанню енергії з відновлюваних джерел[3] виділяє два типи об'єднань: енергетичні спільноти громадян (Citizen Energy

[1] Відновлювана енергетика: втрати і рецепти відновлення / Українська енергетика. URL: https://ua-energy.org/uk/posts/vidnovliuvana-enerhetyka-vtraty-i-retsepty-vidnovlennia

[2] Communication from the Commission Clean Energy For All Europeans: Eoropean Commission. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2016:0860:FIN

[3] Directive (EU) 2018/2001 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the promotion of the use of energy from renewable sources (recast) (Text with EEA relevance.). URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/2001/oj

Communities, CEC) та спільноти відновлюваної енергетики (Renewable Energy Communities, REC). ЄС всіляко сприяє та допомагає в розвитку таких форм організацій для збільшення частки децентралізованої генерації, особливо з ВДЕ. Репозиторій енергетичних спільнот[4] був запущений Європейською Комісією у квітні 2022 року з метою надання допомоги місцевим громадам і громадянам, які бажають створити енергетичну спільноту громадян або спільноту відновлюваної енергії, та заохочення до їх розвитку через технічні та адміністративні консультації. Станом на 2022 рік у державах-членах ЄС налічувалося понад 9 тис. енергетичних спільнот різних форм власності[5].

Наразі в законодавстві України відсутні визначення енергетичної спільноти та спеціальні норми законодавства, які б регулювали діяльність громадських енергетичних спільнот чи спільнот відновлюваної енергетики. Однак з 2019 року введено поняття «енергетичні кооперативи» (стаття 1 Закону України «Про альтернативні джерела енергії»). У Верховній Раді України зареєстровано законопроект «Про внесення змін до законів України щодо об'єднання ринків електричної енергії України та Європейського Союзу» (реєстр. № 12087 від 02.10.2024), яким поняття «громадське енергетичне об'єднання» визначається як юридична особа, що має право здійснювати діяльність з агрегації, виробництва енергії, у тому числі з ВДЕ, розподілу, постачання електричної енергії, зберігання, споживання, надання своїм членам послуг у порядку та на умовах, визначених законом та іншими нормативно-правовими актами.

Заохочення до створення енергетичних спільнот в Україні має стратегічне значення, оскільки відповідає критеріям повоєнного відновлення та відбудови, курсу на інтеграцію України до ЄС, а також сприяє досягненню енергетичної, екологічної та кліматичної безпеки. У контексті майбутнього законодавчого регулювання енергетичних спільнот варто звернути увагу на практику Австрії, Німеччини та Польщі.

[4] Energy Communities Repository: European Commission. URL: https://energy.ec.europa.eu/topics/markets-and-consumers/energy-consumers-and-prosumers/energy-communities_en

[5] How Common are Energy Communities?: Clean Energy from the Ground Up: Energy Communities in the European Union. URL: https://www.catf.us/resource/clean-energy-ground-up-energy-communities-european-union/

Рис. 1[6]

Основна частина.

У ***Польщі*** станом на 26 квітня 2024 року зареєстровано 33 енергетичні кооперативи[7]. Правила виробництва електричної енергії з ВДЕ встановлено Законом про відновлювані джерела енергії[8] (далі – Закон про ВДЕ). Визначення «енергетичних співтовариств» у законодавстві Польщі відсутнє. Однак, як і в Україні, визначено поняття «енергетичного кооперативу», що є формою співпраці з метою виробництва електроенергії з ВДЕ і є одним із базових механізмів підтримки виробництва альтернативної енергії (глава 4 Закону про ВДЕ). Предметом діяльності енергетичного кооперативу є виробництво електроенергії, біогазу чи тепла в установках з ВДЕ для власних потреб кооперативу та його учасників, підключених до розподільчої електромережі визначеної зони з певною номінальною напругою (пункт 33a статті 2 Закону про ВДЕ). Кооператив реєструється в Державному судовому реєстрі та набуває статусу «енергетичного» після внесення до реєстру енергетичних кооперативів. Міністр клімату та довкілля визначає вимоги щодо створення та функціонування енергетичного кооперативу своїм розпорядженням[9].

У ***Німеччині*** станом на 30 жовтня 2023 р. існує понад 870 енергетичних спільнот із понад 180 000 членів[10]. У цій країні найбільш популярні види

---

[6] Clean Energy from the Ground Up: Energy Communities in the European Union. URL: https://www.catf.us/resource/clean-energy-ground-up-energy-communities-european-union/

[7] Zgodnie z art. 38f ust. 3 ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o odnawialnych źródłach energii (Dz.U. z 2023 r. poz. 1436, z późn. zm.), organem prowadzącym wykaz spółdzielni energetycznych jest Dyrektor Generalny Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa. WYKAZ SPÓŁDZIELNI ENERGETYCZNYCH. URL: https://spoldzielnia-energetyczna.pl/sites/default/files/wykaz_spoldzielni_energetycznych_26042024_1.pdf

[8] Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o odnawialnych źródłach energii. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20150000478

[9] Rozporządzenie Ministra Klimatu i Środowiska z dnia 23 marca 2022 r. w sprawie dokonywania rejestracji, bilansowania i udostępniania danych pomiarowych oraz rozliczeń spółdzielni energetycznych: ISAP. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20220000703

[10] Erneuerbare Energiegemeinschaften Deutschland: Status Quo aktualisiert am: 30. Oktober 2023. URL: https://neoom.com/blog/erneuerbare-energiegemeinschaften-deutschland-status-quo

генерації, створені енергоспільнотами, – сонячна та вітрова енергетика, біоенергетика. 2022 року прийнято «Великодній пакет» поправок до законодавства Німеччини, що включав і поправки до законодавства про ВДЕ[11]. Однак поняття енергетичних спільнот на сьогодні не визначено на законодавчому рівні. Наразі так звані «громадські енергетичні компанії» підпадають під дію загальних законів: про кооперативи; про захист прав споживачів[12]; про відновлення цифровізації енергетичного переходу[13] та про експлуатацію точок вимірювання[14].

Станом на 2024 рік в ***Австрії*** засновано 1171 спільноту відновлюваної енергетики та 147 енергетичних громад[15]. Тут працює портал користувачів EDA[16], який забезпечує підключення постачальників енергетичних послуг або громадських генеруючих установок, що полегшує доступ до них інших учасників ринку. Діяльність цих спільнот регламентовано Законом про розширення відновлюваної енергетики[17] (EAG) і Законом про електроенергетичну промисловість та організацію (ElWOG, 2010)[18].

Закон EAG визначає мету створення енергетичних спільнот, перелік видів їх діяльності, критерії членства, фінансування, форму організації тощо.

Законом ElWOG (§16d) врегульовано правила участі у спільнотах із відновлюваної енергетики, критерії близькості та перелік обмежень. Визначено, що до 50 % обсягу електроенергії з відновлюваних джерел, виробленої, але не спожитої спільнотою, може субсидуватися за рахунок ринкових премій. Спільнота може використовувати тільки ліцензованого оператора мережі.

Крім того, на спільноти поширюється дія інших законів і нормативних актів, включаючи Закон про зелену електроенергію 2012 року[19], Розпорядження

[11] Gesetz für den Ausbau erneuerbarer Energien (Erneuerbare-Energien-Gesetz - EEG 2023). URL: https://www.buzer.de/EEG_2023.htm

[12] Clean Energy from the Ground Up: Energy Communities in the European Union. URL: https://www.catf.us/resource/clean-energy-ground-up-energy-communities-european-union/

[13] Gesetz zum Neustart der Digitalisierung der Energiewende: Bundesgesetzblatt. URL: https://www.recht.bund.de/bgbl/1/2023/133/VO.html

[14] Gesetz über den Messstellenbetrieb und die Datenkommunikation in intelligenten Energienetzen1 (Messstellenbetriebsgesetz - MsbG):Bundesamt fur justiz. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/messbg/BJNR203410016.html

[15] Energiegemeinschaften – eine Evaluierung bisheriger Erfahrungen und zukünftiger Perspektiven für Österreich. URL: https://energiegemeinschaften.gv.at/wp-content/uploads/sites/19/2024/05/EnComm_Endbericht_Fertig.pdf

[16] EDA. URL: https://www.eda.at/ueber-uns#eigentuemer

[17] Gesamte Rechtsvorschrift für Erneuerbaren-Ausbau-Gesetz, Fassung vom 06.08.2024: Parlament Osterreich. URL: https://faolex.fao.org/docs/pdf/aut215282.pdf

[18] ElWOG 2010 – Elektrizitätswirtschafts- und -organisationsgesetz 2010. URL: https://360.lexisnexis.at/d/rechtsnorm-ris/elwog_2010_elektrizitatswirtschafts_und_organisati/L-20007045-P0

[19] Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Ökostromgesetz 2012, Fassung vom 31.07.2017: RIS. URL: https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20007386&FassungVom=2017-07-31&ShowPrintPreview=True

про плату за використання системи[20] (SNE-V, 2018), Регламент упровадження інтелектуальних вимірювальних пристроїв[21] (IME-BO) тощо.

Рис. 2

Табл. 1

Вимоги щодо енергетичних спільнот у національному законодавстві

Держава	Визначення енергетичної спільноти	Перелік видів діяльності енергетичної спільноти	Дозвіл укладати договори з оператором розподілу	Перелік вимог щодо розміщення спільнот відносно оператора та точки приєднання	Обов'язок використання інтелектуальних лічильників
Польща	–	+	у межах одного оператора системи розподілу	+	+
Німеччина	–	+	–	+	+
Австрія	+	+	ліцензія	+	+

[20] Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Systemnutzungsentgelte-Verordnung 2018, Fassung vom 01.01.2024: RIS. URL: https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20010107&FassungVom=2024-01-01

[21] Intelligente Messgeräte-Einführungsverordnung (IME-VO). URL: https://www.e-control.at/bereich-recht/verordnungen-zu-strom/-/asset_publisher/tiRyh5zzUOU7/content/intelligente-messger%25C3%25A4te-einf%25C3%25BChrungsverordnung-ime-vo-

Висновки.

Досвід Австрії може стати зразком для прийняття відповідних рішень у контексті унормування діяльності енергетичних спільнот в Україні. Така форма організації малих виробників електроенергії в умовах дефіциту генерації в Україні через атаки агресора може стати одним із ключових напрямів зростання питомої ваги генерації з ВДЕ у загальному енергетичному балансі держави.

Із метою імплементації директив ЄС у законодавство України, та враховуючи розглянутий вище досвід, вбачається за доцільне законодавчо визначити поняття «енергетична спільнота» (підтримати законопроект № 12087). Запропоноване цим проектом визначення є необхідним, але недостатнім для запуску в Україні такої форми об'єднань, як енергоспільноти. Зокрема, вважаємо за потрібне, крім власне визначення, більш детально формалізувати в законодавстві особливості приєднання, розміщення генераційних установок спільноти одна по відношенню до іншої, загальної їх кількості та потужності, близькості до оператора, обов'язків оператора щодо спільноти та відповідальності за балансування, розміщення точки приєднання тощо. Відповідні зміни щодо особливостей діяльності енергетичної спільноти слід внести до законів України «Про альтернативні джерела енергії», «Про теплопостачання», «Про ринок природного газу», «Про альтернативні види палива», «Про питну воду та питне водопостачання», «Про житлово-комунальні послуги», «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку», «Про кооперацію» тощо. Уявляється також доцільним у законодавстві для енергетичних спільнот передбачити окремий порядок реєстрації, контролю та нагляду за їх діяльністю. Із метою зменшення ризиків розбалансування систем електропостачання в Законі України «Про ринок електричної енергії» слід передбачити для оператора обов'язковість створення відповідного вебпорталу та вимоги щодо встановлення оператором сертифікованих інтелектуальних лічильників із відповідними каналами (шлюзами) зв'язку з оператором системи розподілу за прикладом Австрії або Німеччини, де необхідність встановлення таких лічильників передбачена законодавством.

Дослідницька служба
Верховної Ради України

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*